

UMUMTA'LIM TIZIMIDA 7-8 SINFLAR O'QUVCHILARINING NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING AMALIYOTDAGI HOLATI

Mamadjonova Nazirajon Anvarjon qizi

Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari

Til va Tarjima fakulteti

Lingvistika(ingliz tili)yo'nalishi 2-kurs magistranti

mamadjonovanazira8@gmail.com

+998917620297

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18889379>

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta'lim maktablarining 7-8-sinf o'quvchilarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish jarayonining amaliy holati tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirish, ularni kommunikativ faoliyatga tayyorlash hamda til madaniyatini rivojlantirish masalalari muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Tadqiqotda umumta'lim maktablarida ona tili va adabiyot darslari jarayonida nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlar, o'quv dasturlari hamda darsliklarning mazmuni tahlil qilindi. Shuningdek, o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishda muloqotga asoslangan metodlar, interfaol usullar va matn bilan ishlash texnologiyalarining ahamiyati ilmiy manbalar asosida yoritildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, nutqiy kompetensiyani rivojlantirish o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, muloqot madaniyatini hamda lingvistik bilimlarini amaliy qo'llash qobiliyatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Nutqiy kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, umumta'lim maktabi, ona tili ta'limi, o'quvchi nutqi, og'zaki nutq, yozma nutq, til madaniyati, pedagogik texnologiya, interfaol metodlar.

Аннотация: В данной статье анализируется практическое состояние процесса развития речевой компетенции у учащихся 7-8 классов общеобразовательных школ. Формирование устных и письменных речевых навыков у учащихся в процессе обучения, подготовка их к коммуникативной деятельности, а также развитие культуры речи рассматриваются как важные педагогические задачи. В исследовании проанализированы методические подходы, учебные программы и содержание учебников, направленные на развитие речевой компетенции на уроках родного языка и литературы в общеобразовательных школах. Также на основе научных источников освещена значимость методов, основанных на общении, интерактивных методов и технологий работы с

текстом в развитии речевой деятельности учащихся. Результаты исследования показывают, что развитие речевой компетенции является важным фактором формирования у учащихся самостоятельного мышления, культуры общения и способности применять лингвистические знания на практике.

Ключевые слова: речевая компетенция, коммуникативная компетенция, общеобразовательная школа, обучение родному языку, речь учащихся, устная речь, письменная речь, культура речи, педагогические технологии, интерактивные методы.

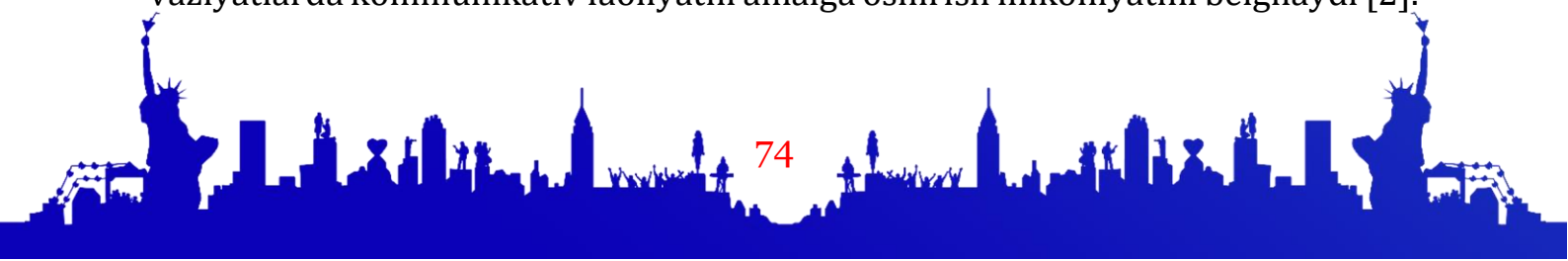
Annotation: This article analyzes the practical state of the process of developing speech competence among 7–8 grade students in general secondary schools. The formation of students' oral and written speech skills, their preparation for communicative activity, and the development of language culture are considered important pedagogical tasks in the educational process. The study analyzes methodological approaches, curricula, and the content of textbooks aimed at developing speech competence during mother tongue and literature lessons in general education schools. In addition, the importance of communication-based methods, interactive techniques, and text-based learning technologies in developing students' speech activity is highlighted based on scientific sources. The results of the research show that the development of speech competence is an important factor in forming students' independent thinking, communication culture, and the ability to apply linguistic knowledge in practice.

Keywords:

speech competence, communicative competence, general education school, mother tongue education, students' speech, oral speech, written speech, language culture, pedagogical technology, interactive methods.

Ta'lim tizimida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini shakllantirish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ham o'quvchilarning mustaqil fikrlash, erkin muloqot qilish va o'z fikrini aniq ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirish ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri sifatida belgilangan [1].

Nutqiy kompetensiya – bu shaxsning til vositalaridan to'g'ri, mazmunli va maqsadga muvofiq foydalanish qobiliyatidir. Ushbu kompetensiya o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq orqali fikr almashish, muayyan vaziyatlarda kommunikativ faoliyatni amalga oshirish imkoniyatini belgilaydi [2].

Ona tili ta'limining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirish, ularning fikrlash faoliyatini rivojlantirish va til birliklaridan amaliy foydalanish ko'nikmalarini hosil qilishdan iborat. Ayniqsa, 7–8-sinflar o'quvchilari uchun bu jarayon muhim ahamiyatga ega, chunki mazkur bosqichda o'quvchilarning tafakkuri, muloqot madaniyati va mustaqil fikrlash qobiliyati faol rivojlanadi [3].

Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nutqiy kompetensiyani rivojlantirish faqat grammatik bilimlarni o'rgatish bilan cheklanib qolmasligi kerak. Bu jarayon matn ustida ishlash, muloqotga asoslangan topshiriqlar, munozara, ijodiy yozuv hamda nutqiy vaziyatlarni modellashtirish orqali amalga oshirilishi lozim [4].

Shu sababli umumta'lim maktablarida 7–8-sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishning amaliy holatini tahlil qilish pedagogik jihatdan dolzarb masala hisoblanadi.

Metodologiya

Tadqiqot jarayonida pedagogik tahlil, qiyosiy o'rganish, ilmiy manbalarni tahlil qilish hamda metodik adabiyotlarni o'rganish usullaridan foydalanildi.

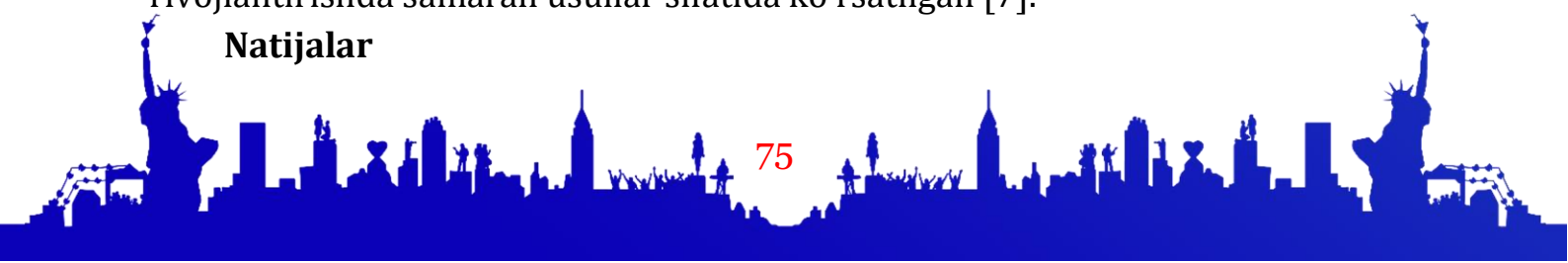
O'zbekiston Respublikasi umumta'lim maktablari uchun ishlab chiqilgan davlat ta'lim standarti hamda ona tili fanidan o'quv dasturlarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish asosiy maqsadlardan biri sifatida belgilangan [5]. Ushbu hujjatlarda o'quvchilarning quyidagi ko'nikmalarini rivojlantirish ko'zda tutiladi:

- og'zaki nutqda fikrni aniq va izchil bayon qilish;
- matnni tushunish va tahlil qilish;
- yozma nutqda grammatik va uslubiy me'yorlarga rioya qilish;
- muloqot jarayonida til vositalaridan to'g'ri foydalanish.

Ona tili ta'limi metodikasiga oid ilmiy tadqiqotlarda nutqiy kompetensiyani rivojlantirish uchun kommunikativ yondashuv asosiy metod sifatida tavsiya etiladi. Ushbu yondashuv o'quvchilarni faol nutqiy faoliyatga jalb qilishga qaratilgan bo'lib, ularning muloqot ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi [6].

Shuningdek, ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish ham o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirishga yordam beradi. Pedagogik adabiyotlarda “aqliy hujum”, “munozara”, “rol o'ynash”, “klaster”, “bahs-munozara” kabi metodlar o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda samarali usullar sifatida ko'rsatilgan [7].

Natijalar

Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, umumta'lim maktablarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish jarayoni asosan ona tili va adabiyot darslari orqali amalga oshiriladi.

7-8-sinflar uchun mo'ljallangan ona tili darsliklarida matn bilan ishlash, nutqiy mashqlar, ijodiy yozuv hamda fikr bayon qilishga oid topshiriqlar keng o'rin egallagan [8]. Bu esa o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, nutqiy kompetensiyani rivojlantirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

- matnni o'qish va tahlil qilish;
- og'zaki nutq mashqlari;
- yozma nutqni rivojlantirish;
- ijodiy topshiriqlar.

Matn bilan ishlash o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Chunki matn orqali o'quvchilar yangi so'zlar, grammatik shakllar va uslubiy vositalarni o'zlashtiradi [9].

Yozma nutqni rivojlantirish jarayonida esse, insho, bayon kabi yozma ishlar muhim rol o'ynaydi. Bu topshiriqlar o'quvchilarning fikrni mantiqiy bayon qilish va nutqiy me'yorlarga rioya qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi [10].

Tahlil va muhokama

Umumta'lim maktablarida 7-8-sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Nutqiy kompetensiya o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini shakllantirish, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda ijtimoiy muloqot jarayonida til vositalaridan to'g'ri foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Pedagogik va lingvodidaktik tadqiqotlarda nutqiy kompetensiya o'quvchilarning til bilimlarini amaliy faoliyatda qo'llash qobiliyati sifatida talqin etiladi [2].

Ona tili ta'limi jarayonida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish o'quvchilarning lingvistik bilimlari bilan bir qatorda ularning kommunikativ faoliyatini ham rivojlantirishni nazarda tutadi. Hozirgi davrda ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv keng qo'llanilmoqda. Mazkur yondashuvga ko'ra, o'quvchilar faqat nazariy bilimlarni egallab qolmasdan, balki ularni real hayotiy vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalariga ham ega bo'lishlari zarur [5].

Pedagogik adabiyotlarda nutqiy kompetensiya tushunchasi kommunikativ kompetensiya bilan chambarchas bog'liq holda talqin etiladi. Kommunikativ kompetensiya o'quvchining til birliklaridan muloqot jarayonida samarali

foydalanish qobiliyatini ifodalaydi. Ushbu kompetensiya nutqiy faoliyatning barcha turlarini, ya'ni tinglash, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi [4]. Shu sababli ona tili ta'limi jarayonida nutqiy kompetensiyaning rivojlantirish kompleks yondashuv asosida amalga oshirilishi lozim.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 7–8-sinf o'quvchilari yosh psixologiyasi nuqtai nazaridan nutqiy faoliyatni rivojlantirish uchun qulay bosqich hisoblanadi. Mazkur yosh davrida o'quvchilarning tafakkuri faol rivojlanadi, ular o'z fikrlarini erkin ifodalashga intiladi hamda muloqot jarayonida faol ishtirok etishga harakat qiladi [3]. Shu sababli bu bosqichda nutqiy kompetensiyaning rivojlantirishga qaratilgan metodik ishlar alohida ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, umumta'lim maktablarida nutqiy kompetensiyaning rivojlantirish asosan ona tili va adabiyot darslari orqali amalga oshiriladi. Ona tili darslarida o'quvchilar tilning fonetik, leksik, grammatik va uslubiy xususiyatlari bilan tanishadilar hamda ularni nutq jarayonida qo'llashni o'rganadilar. Bu jarayonda o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini rivojlantirish asosiy maqsadlardan biri hisoblanadi [8].

Nutqiy kompetensiyaning rivojlantirish jarayonida matn bilan ishlash muhim o'rin tutadi. Matn lingvistikasi sohasidagi tadqiqotlarda matn o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishning muhim vositasi sifatida qaraladi. Matn ustida ishlash jarayonida o'quvchilar so'z boyligini oshiradi, grammatik shakllarni o'zlashtiradi hamda nutqiy birliklarning uslubiy xususiyatlarini anglaydi [9]. Shuningdek, matn tahlili o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga ham yordam beradi.

O'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda yozma nutq mashqlari ham muhim rol o'ynaydi. Yozma nutq o'quvchilarning fikrini izchil va mantiqiy bayon qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Yozma nutqni rivojlantirish jarayonida insho, bayon, esse kabi ijodiy yozuv mashqlari keng qo'llaniladi. Bu topshiriqlar o'quvchilarning nutqiy madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi [10].

Shuningdek, og'zaki nutqni rivojlantirish ham nutqiy kompetensiyaning shakllantirishning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Og'zaki nutq mashqlari orqali o'quvchilar o'z fikrlarini aniq va ravon ifodalashni o'rganadilar. Munozara, suhbat, savol-javob kabi metodlar o'quvchilarning og'zaki nutq faolligini oshirishga yordam beradi [6].

Pedagogik adabiyotlarda nutqiy kompetensiyaning rivojlantirishda kommunikativ yondashuv samarali metod sifatida e'tirof etilgan. Kommunikativ yondashuv o'quvchilarning real muloqot vaziyatlarida til birliklaridan

foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuv o'quvchilarni faol nutqiy faoliyatga jalb etish orqali ularning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi [6].

Interfaol metodlardan foydalanish ham o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshiradi hamda ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Masalan, "aqliy hujum", "klaster", "bahs-munozara", "rol o'ynash" kabi metodlar o'quvchilarning nutqiy faoliyatini faollashtirishda samarali hisoblanadi [7].

O'qituvchining pedagogik mahorati ham nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda muhim omillardan biridir. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi dars jarayonida o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rag'batlantirishi, ularni muloqotga jalb qilishi hamda mustaqil fikr bildirishga undashi zarur. O'qituvchi tomonidan yaratilgan ijobiy pedagogik muhit o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirishga yordam beradi [11].

Zamonaviy ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Multimedia vositalari, elektron darsliklar hamda raqamli ta'lim platformalari o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Masalan, multimedia materiallari yordamida o'quvchilar turli nutqiy vaziyatlarni tahlil qilish, matnlarni eshitish va muhokama qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar [12].

Shuningdek, axborot texnologiyalari yordamida o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirish ham mumkin. Elektron platformalar orqali o'quvchilar turli yozma topshiriqlarni bajarishi, o'z fikrlarini yozma shaklda bayon qilishi hamda o'zaro fikr almashishi mumkin. Bu esa ularning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishga yordam beradi [12].

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, nutqiy kompetensiyani rivojlantirish jarayoni faqat dars jarayoni bilan cheklanib qolmasligi kerak. Sinfdan tashqari faoliyat ham o'quvchilarning nutqiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Adabiy kechalar, debatlar, ijodiy tanlovlar kabi tadbirlar o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, o'quvchilarning kitob o'qish madaniyatini rivojlantirish ham nutqiy kompetensiyani shakllantirishda muhim omillardan biridir. Ilmiy tadqiqotlarda kitob o'qish o'quvchilarning so'z boyligini oshirish, nutq madaniyatini rivojlantirish hamda tafakkurini kengaytirishda muhim rol o'ynashi ta'kidlanadi [2].

Umuman olganda, umumta'lim maktablarida 7–8-sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish ko'p qirrali pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar, kommunikativ yondashuv hamda interfaol metodlardan foydalanish zarur. Shu bilan birga, o'qituvchining pedagogik mahorati va o'quvchilarning mustaqil faoliyatini rag'batlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijada nutqiy kompetensiyani rivojlantirish o'quvchilarning muloqot madaniyatini shakllantirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda ularning ijtimoiy hayotga moslashuvini ta'minlashda muhim pedagogik omil hisoblanadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, umumta'lim maktablarida 7–8-sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Nutqiy kompetensiya o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirish, mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish hamda til madaniyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

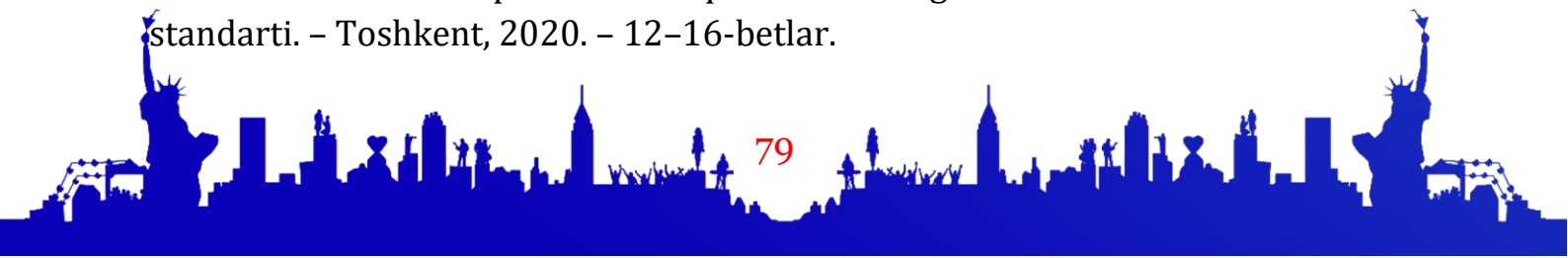
Tahlil natijalariga ko'ra, nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega:

- kommunikativ yondashuv asosida ta'limni tashkil etish;
- interfaol metodlardan foydalanish;
- matn bilan ishlash texnologiyalarini qo'llash;
- o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish.

Shu sababli ona tili ta'limida nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlarni takomillashtirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 214–216-betlar.
2. Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 45–49-betlar.
3. Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Talqin, 2020. – 112–118-betlar.
4. Yo'ldoshev B. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2018. – 87–94-betlar.
5. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Ona tili fanidan davlat ta'lim standarti. – Toshkent, 2020. – 12–16-betlar.

6. Karimov B. Kommunikativ yondashuv asosida ona tili ta'limi. – Toshkent: Fan, 2017. – 54–60-betlar.
7. To'xtasinov I. Ta'limda interfaol metodlar. – Toshkent: Akademnashr, 2018. – 72–79-betlar.
8. Abdullayeva Q. 7-sinf ona tili darsligi. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022. – 33–41-betlar.
9. Qodirov R. Matn lingvistikasi va nutq madaniyati. – Toshkent: Fan, 2019. – 101–107-betlar.
10. Normurodov A. Yozma nutqni rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018. – 65–70-betlar.
11. Sayfullayeva R. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan, 2019. – 88–92-betlar.
12. Xasanov A. Ta'limda axborot texnologiyalari. – Toshkent: Innovatsiya, 2020. – 120–126-betlar

